

CIRKEVNÉ LISTY

MESAČNÍK SLOVENSKÝCH EVANJELIKOV AUGSBURSKÉHO VYZNANIA

číslo 8
august 1996
ročník 109 (120)

založil
j. m. hurban
v roku 1863

byťa, v ktorom spolubytie definitívne uviazlo v nepravde neosobného „Ono“. Vo falošnej predstave lásky a zvrátenej podobe moci rastie nepotrebnosť pôvodného a autentického existovania človeka s človekom. Verejnosc zakrýva odcudzenému pravdivosť pobytu a zvedavosť zahŕňuje rozpýlenie v neosobnom „Ono“. Oboje akoby mu zaisťovalo plnosť bohatého života. Upokojujúce rozplynutie sa vo verejnosti nám zastiera možnosti vlastného autentického byťa, možnosti človeka byť sám sebou v akte moci a lásky.

Z tohto pohľadu nám moc vystupuje ako ovládanie v zmysle mať moc nad druhým, byť proti niekomu a urobil ho predmetom svojho záujmu. V tomto prípade majú láska a moc skutočne antinomický charakter. Ako odstrániť ich antinomické postavenie, ak je to vôbec možné, to je problém, s ktorým bude ľudstvo ešte dlho zápasit. K skutočnému autentickému prejavu moci sa nemôžeme dopracovať dnes častým deklarovaním jej humánnych podôb, rovnako ako skutočnú lásku nemôžeme potvrdiť iba verejnými slúbmi verejnosti. Láska a moc ako autentický spôsob spolubyitia môžeme dosiahnuť v zmysle Kierkegaardovho uvažovania len nepri-

mou komunikáciou, a to prítomnosťou lásky v sebe a jej predpokladom u druhého. Kierkegaard tvrdí, že láska predpokladá lásku; jej autonómia rešpektuje autonómiu; jej priama komunikácia je iba možnosťou, ktorá sa stáva skutočnosťou, až keď sa jednotlivec stane pôdou lásky druhého v samom sebe. Takto chápana láska už nepopiera moc v zmysle jej opozita, ale dáva jej novú dimenziu v spolubytí človeka s človekom, ktorá sa uskutočňuje v rovine existenciálnej komunikácie.

Existencializmus vyčleňuje problém moci a lásky z výlučnej kompetencie rationality ich predmetného chápania. Je nielen hovorením o závažných problémoch ľudského života, ale predovšetkým novou životnou stratégiou, ktorá odhaluje nový kanál komunikácie medzi ľuďmi, kde každý človek berie na seba plnú zodpovednosť za spôsob spolubyitia. Moc a láska sú tými existenciálnimi, v ktorých človek môže nachádzať svoje autentické bytie, resp. zmysel svojho života alebo môže aj uviaznuť, čo je priznačné pre súčasnú civilizáciu, v odcudzených podobách po-bytu vo svete.

Doc. PhDr. JÁN ŠLOSIAR, CsC.

Pieseň Hrad prepevný v slovenských a českých prekladoch

18. februára tohto roku uplynulo 450 rokov od smrti reformátora a kníaza - Dr. Martina Luthera. Jeho život a dielo výrazne ovplyvnili ďalší vývoj kresťanstva na celom svete, veľká časť jeho piesňovej tvorby sa stala súčasťou evanjelickej liturgie. Z tohto pohľadu je zaujímavé sledovať preklady Lutherovej piesne Ein feste Burg, piesne, ktorá sa stala hymnou evanjelikov.

Predmetom našho príspevku je porovnanie originálneho textu M. Luthera s českým prekladom J. Tranovského a slovenskými prekladmi P. O. Hviezdoslava a M. Krausa.

Medzi prvý preklady tejto piesne patril preklad evanjelického kníaza, náboženského spisovateľa a učiteľa Juraja Tranovského, ktorý si v období prenasledovania evanjelikov zachránil život útekom na Slovensko. V Liptovskom Mikuláši vydal r. 1636 kancionál Cithara sanctorum, do ktorého zaradil okolo 90 vlastných piesní, 8 preložil z latinčiny a okolo 60 z nemčiny. Približne 40 piesní použil zo slovenského domáceho prostredia a vyše 200 piesní malo český pôvod.

Pri charakteristike Tranovského prekladu hodno spomenúť všeobecnú črtu prekladov v Cithare sanctorum. Tieto preklady sú často doslovné, ale nevyhý-

bajú sa parafrázovaniu, zjednodušovaniu výrazov, uvádzaniu nových metafor. Pri preklade piesne Ein feste Burg však Tranovský uplatnil aj inverziu, nové metafory, ktoré podriadil veršovej zväzanosť. Ide teda o adekvátny preklad (v opozícii adekvátny - n-adekvátny preklad)¹, čo je podmienené charakterom originálu - sakrálneho textu.

Zaujímavé sú však sémantické posuny, a to nielen u Tranovského, ale aj u Hviezdoslava a Krausa. Rýmová zväzanosť si vynutila posuny v lexémach, ktoré sa nutne prenesli do syntaxe jednotlivých veršov. Všetky preklady zachovali štruktúru Lutherovho tex-

tu - 4 strofy zložené z 9 veršov, ktoré sú rýmované usporiadane podľa vzorca a b a b c d d e.

Všimnime si jednotlivé odklony od prototextu M. Luthera. V origináli nachádzame takto prvú slohu:

*Ein feste Burg ist unser Gott,
ein gute Wehr und Waffen;
er hilft uns frei aus aller Not,
die uns jetzt hat betroffen.
Der alt böse Feind
mit Ernst ers jetzt meint;
groß Macht und viel List
sein grausam Rüstung ist,
auf Erd ist nicht seins gleichen.*

Vo všetkých troch prekladoch ide o inverziu prvého verša, pretože v nemčine sa rýmuju slová *Gott* - *Not*. V slovenčine a v češtine však nie. Inverziou sa dosiahlo, že prvé rýmové slovo nebolo substantívum, ale zámeno - u Tranovského a Krausa *nás* a u Hviezdoslava *sám*. Tretí verš predstavuje rýmový pendant k prvemu.

V slovenských prekladoch ide opäť o zámená: Hviezdoslav - *nám*, Kraus - *nás*. Tranovský však posúva význam tohto verša, pretože zrýmoval zámeno *nás* so substantívom *satanás*, ktoré sa sice v skladbe nevyskytuje v tejto podobe, ale je sémanticky prítomné v spojeniach *der alt böse Feind* (starý zly nepriateľ), *viel List* (vela úskokov), *der Fürst dieser Welt* (knieža tohto sveta).

V druhom verši sa originálu verne drží Hviezdoslav, ktorý preložil slová *Wehr und Waffen* ako *zbroj i štít*. Nemecké *Wehr* zodpovedá slovenskému *obrana, ochrana, záštitu*, ale i *zbroju*. Kedže by išlo o duplikáciu, toto slovo nenadobúda druhoplánový význam (zbraň). Tranovský tento verš preložil ako *zbroj výborná i stla*. Takejto interpretácie sa pridžia aj M. Kraus. Kedže si však všimneme prvé dva verše u Tranovského a Krausa, ide o identické verše, čo je možno ovplyvnené vyššie spomenutou tradíciou používania Tranovského prekladu až do súčasnosti. Kraus chcel zachovať incipit tejto významnej piesne a preklenúť tak napäť medzi tradičným a novým znením.

V siedmom verši prvej slohy *groß Macht und viel List* sa významovo neodlišuje Tranovského preklad *moc a mnohá lest*. Kraus však siahol po synonymom výraze *klam*. Najviac sa vzdialil P. O. Hviezdoslav, ktorý slovenský význam *lest'* nahradil poetizmom *nástrah siel'*. Ide tu o prenesený význam: chytať niekoho do siete - fstivo, nečestne bojovať.

V úvode sme spomenuli, že skladba pozostáva zo štyroch strof, pričom strofa ako tematická sekvencia motívicky jednotná, je komponentom tematicko-kompozičnej konštrukcie básne. I ked' motívická zoradenosť býva najstabilnejším článkom v prekladových transpozíciiach všetkých troch autorov, ani v tejto oblasti noplati princíp „mechanickej“, „absolutnej“ prednosti. Môžeme to sledovať na prekladoch ďalších strof, v ktorých dochádza k ešte väčším

sémantickým posunom než v prvej slohe.

Sémanticky najzaťaženejšie slová druhej slohy boli preložené takto:

*Mit unsrer Macht ist nichts gethan,
wir sind gar bald verloren;
es streit für uns der rechte Mann,
den Gott hat selbst erkoren.
Fragst du, wer der ist?
Er heißt Jesus Christ,
der Herr Zebaoth,
und ist kein ander Gott,
das Feld muß er behalten.*

Spojenie *unsrer Macht* (naša sila) v takomto znení uplatnil M. Kraus, ktorý ho rozšíril o prívlastok *ludská*, čím zvýraznil slabosť, malosť a nemohúcnosť človeka v boji proti diablu. Tranovský hovorí o *nástroji lidském*, ktorý je ľahko k zmožení. Túto ľudskú nemohúcnosť pretransformoval Hviezdoslav do spojenia *nášli sme a pomôžte nám ju prekonat* (v zhode s Lutherovými slovami) *pravý muž zvolený Hospodinom*. Na preklad slov *pravý muž* použil Tranovský starý tvar *rek' udatný*, ktorý sémanticky súvisí so slovesom *recti/rekti* a so slovom, ktoré sa spomína na konci textu. Túto časť zaujíma preložil M. Kraus, ktorý využil konotáciu z druhého verša prvej slohy. Hovorí o *štite od Hospodina*, pričom využil aj inverziu 3. a 4. verša.

Pomenovanie tohto pravého muža (Lutherov Ježiš Christ, der Herr Zeboath) je v prekladoch tiež odlišné: Tranovský pripomína časť trojjedinosti Boha - *Kristus Ježiš, Bůh a Pán všeho*; Hviezdoslav ho označil slovami *Kristus, Pán, vojvoda hviezda* a Kraus (na rozdiel od Tranovského zdôraznenej Božej trojjedinosti) zvýraznil synovsko - oteovský vzťah medzi Ježišom a Bohom - *Ježiš, Boží Syn*.

Tretia sloha má takúto podobu:

*Und wenn die Welt voll Teufel wär
und wollt uns gar verschlingen,
so fürchten wir uns nicht so sehr,
es soll uns doch gelingen.
Der Fürst dieser Welt,
wie saur er sich stellt,
thut er uns doch nichts.
Das macht, er ist gericht;
ein Wörtlein kann ihn fallen.*

Túto slohu preložil Tranovský takmer doslovnne, v zhode so všeobecnej charakteristikou preložených piesní v Cithare sanctorum, v ktorých sa mestanu snažil zachovať rým originálu (pozri Encyklopédia slovenských spisovateľov, II. zv., 1984, s. 204).

P. O. Hviezdoslav tu potvrdil svoju básnickú originalitu. Prvý verš preložil *A hoc by hmyrel diably svet*. Označenie diabla, v origináli a v prekladoch Tranovského i Krausa *knieža sveta toho*, transformoval Hviezdoslav do spojenia *knieža pre zemskosť*, ktoré Božie slovo (v prekladoch *slovičko*) z nôh ho zrazí.

U Krausa môžeme vysloviť názor, že sa nechal inšpirovať prekladmi Tranovského (aby zachoval tradičný, používaný text) i Hviezdoslava. V zhode s českým prekladom je 1., 2., 4. a 5. verš a hviezdoslavovský preklad rezonuje v 3. verši.

Vo Štvrtej, záverečnej slohe:

*Das Wort sie sollen lassen stahn
und kein Dank dazu haben.
Er ist bei uns wohl auf dem Plan
mit seinem Geist und Gaben.
Nehmen sie den Leib, Gut,
Ehr, Kind und Weib:
laß fahren dahin,
sie habens kein Gewinn,
das Reich muß uns doch bleiben.*

je najzaujímavejšie transponovanie Lutherových veršov Nehmen sie den Leib, Gut, Ehr, Kind und Weib. Najstarší (Tranovského) preklad spomína čest, hrdo a statek (v tej dobe bežne používané slovo, dnes považované za historizmus). Hviezdoslav preložil všetky Lutherove slová vyjadrujúce pominutelné veci nasledovne: *Leib* nahradil slovom život, *Gut - chlieb*, *Ehr* ponechal v pôvodnom význame čest. Stratu najbližších osôb - dieťaťa a ženy (Kind und Weib) preložil poetizmom *krbu raj*. Ide o významový posun predstavujúci dieťa a ženu ako najbližšiu rodinu a vytvárajúcu rodinný krk.

Podobne ako Hviezdoslav preložil tieto verše aj M. Kraus, ktorý však slová Kind und Weib nahradil výrazom rod (ako prvý z pominutelných vecí) a dom (ako posledné z tohto radu).

Vo veršoch ide o klasické barokové myšlienky o svetskej marnosti, pominutelnosti, ničotnosti a utrpení a o nebeskej večnosti a spasení.

Poznámky:

1 Anton Popovič rozlišuje z hľadiska posunu v preklade adekvátny preklad, o ktorom hovorí, že je to „funkčná rovnocenosť prvkov originálu a prekladu, v ktorej sa prvky originálu nahradzajú v pre-

klade tak, aby pri invariantnej zhode významov smerovali k výrazovej identite“ (Originál - preklad, 1983, s. 195). Neadekvátny preklad je podľa Popoviča „presýtená miera pri tvorbe textu prekladu, pri ktorej dochádza k nežiaducemu prekódovaniu príslušných rovin originálu pridávaním tematických a výrazových prvkov, ktorími originál nedispónoval“ (c. d., s. 195).

Literatúra:

Encyklopédia slovenských spisovateľov. 2. zv. (P - Ž). Red. K. Rosenbaum. Bratislava, Obzor 1984. 536 s.

HVIŠČ, J.: Konfrontácia výrazových posunov v preklade. In: Komparatistika a preklad. Literárno-vedný zborník 6. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafárikanae. Red. P. Petrus. Bratislava, SNP 1980, s. 35 - 56.

Christliches Belang und Gebetbuch für evangelische Gemeinden U. B. Presburg, 1899.

KRAUS, M.: Ukážky z nového slovenského ev. spevnička. Tvorba T, roč. II. (XI.), 1992, č. 2, s. 3 - 5.

MIKO, F.: Výmena konotačného kódu v preklade (Modelová analýza poetického prekladu). In: Komparatistika a preklad. Literárno-vedný zborník 6. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafárikanae. Red. P. Petrus. Bratislava, SNP 1980, s. 57 - 70.

Originál - preklad. Red. A. Popovič. Bratislava, Tatran 1983. 363 s.

Slovenský biografický slovník. 6. zv. (T - Ž). Red. A. Maťovčík. Martin, Matica slovenská 1994. 692 s.

Zpěvník evanjelický aneb: Písni duchovní, staré i nové k veřejné a domácí nábožnosti křesťanů evanjelických aug. vyznání, s případkem modliteb a nových písni duchovních. Liptovský Sv. Mikuláš, Transcius, 1940. 671 s.

MGR. JAROMÍR KRŠKO

Ešte k nášmu novému spevníku

V Tranovskom kalendári na rok 1996 je článok Ing. J. Valenca Vianoce u Lutherovcov, v ktorom sponína vianočnú pieseň „S výšosti nebeské jde k vám...“. V závere článku uvádzia, že „táto kraňská vianočná pieseň sa zachovala, žiaľ, už len v Tranoscii pod číslom 108.“ Bohužiaľ takýchto náboženských piesní je viac, ktoré sa do Evanjelického spevnička (ES) nedostali a mohli sa i mať.

Evanjelický spevniček som podrobne prezrel a zistil som nasledovné:

V ES z celkového počtu piesní 700 - 100,0 % je:

z Tranoscia preložených 280 - 40,0 %,

z Zpěvníka preložených 160 - 22,9 %,

z Príduku preložených 14 - 2,0 %,

z Príduku slovenských 40 - 5,7 %,

iné - nové slovenské 69 - 9,8 %,

nové cudzie preložené 137 - 19,6 %.

Nových cudzích preložených piesní (137) sa mi zdá veľa, keď mnohé pekné piesne z Tranoscia a Zpěvníka sa nezobrali do úvalky. Škoda! Z piesne z Tranoscia č. 244 sú v ES dve piesne č. 158 a 197. Z dvoch piesní z Tranoscia č. 951 a 952 je v ES jed-